

Høringsnotat – forskrift til arveloven

Innledning og bakgrunn

Lov om arv av 3. mars 1972 nr. 5 og lov om skifte av 21. februar 1930 ble avløst av lov om arv og dødsboskifte av 14. juni 2019 nr. 21 (arveloven) med virkning fra 1. januar 2021. Den nye loven gjelder for dødsfall som finner sted etter lovens ikrafttredelse.

I den opphevede arveloven av 1972 var det gitt bestemmelser i kapittel VII om disponering av formuen når avdøde ikke har arvinger. Dette ble opprinnelig kalt «statens arverett», men etter en lovendring i 2015 omtales dette nå gjerne som «herreløst arv», og nettoformuen skal i slike saker fordeles til frivillig virksomhet for barn og unge. Dette gjøres i praksis ved en bevilgning over statsbudsjettet (Kultur- og likestillingsdepartementet). Bestemmelsene var tatt inn i lovens §§ 46 og 47.

Med hjemmel i tidligere arvelov kapittel VII, § 46 annet ledd og § 47, ble det gitt forskrift med nærmere regler om behandling av såkalt «herreløst arv». I ny arvelov § 179 annet ledd er det fastsatt at forskrifter gitt med hjemmel i tidligere arvelov fortsatt gjelder.

I den nye arveloven kapittel 10 er det i §§ 76 og 77 gitt bestemmelser om fordelingen av formuen når avdøde ikke har arvinger. Bestemmelsene er i all hovedsak en videreføring av tidligere arvelovs §§ 46 og 47.

Da det imidlertid er gjort enkelte mindre justeringer av ordlyden i bestemmelsene vedrørende herreløst arv, og henvisningene i forskriften til lovbestemmelser ikke lenger viser til gjeldende bestemmelser, ønsker Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) å endre forskriften, slik at disse punktene blir dekkende. Dermed vil forskriften bli i samsvar med ny arvelov, noe som er viktig både når det gjelder bruken og forståelsen av forskriften, henvisninger og informasjon, som eksempelvis i et eventuelt nytt rundskriv om dødsboskifte (Justis- og beredskapsdepartementets hefte, G-0203 B). I arveloven § 77 er uttrykket «gravlegat» byttet ut med «midler til fremtidige utgifter til stell av graven». Slik avtale kan inngås med kirkevergen, den lokale menigheten og enhver annen som leverer slike tjenester der gravferden finner sted. I tillegg er det presisert at det også kan gis regler i forskrift om utpeking av en person som skal ha ansvaret for graven og for bestilling av gravstellet. Det er videre gitt en ny bestemmelse i arveloven § 99 a om frist for å overføre landbrukseiendom av nærmere bestemt størrelse til ny eier innen tre år etter arvelaterens død. Fristen kan forlenges av kommunen og påklages til departementet¹. Det fremgår av lovforarbeidene at det kan være aktuelt med fristutsettelse i saker om «herreløst arv», da bobehandlingen i slike saker kan trekke ut i tid. Denne paragrafen trådte i kraft 1. januar 2022. Det vises til omtale av disse endringene i Prop. 21 L (2020-2021).

Hjemmel for å gi forskrift etter arveloven § 76 første ledd annet punktum er lagt til Kultur- og likestillingsdepartementet. Dette omfatter nærmere regler om ordningen med fordeling av formuen til frivillig virksomhet til fordel for barn og unge. Forslagene i dette dokumentet omfatter ikke dette, men er avgrenset til forskriftshjemlene i § 76 annet ledd og § 77.

¹ Landbruks- og matdepartementet etter vedtak i statsråd 28. mai 2021. Delegert videre til statsforvalteren ved forskrift 10. desember 2021 nr. 3463.

Sistnevnte forskriftshjemler er lagt til Kommunal- og distriktsdepartementet². Det vises til forskrift (fordeling av myndighet) av 28. februar 2020 nr. 202.

KDD understreker at forslagene ikke medfører reelle endringer fra gjeldende ordning på dette området. Forskriften fremmes i samme målform som hjemmelsloven, jf. Justis- og beredskapsdepartementets hefte Lovteknikk og lovforberedelse, pkt. 14.6.5: «*Det er vanleg praksis at føresegner følger målforma til den lova dei er gitt med heimel i. Departementet ser dette som ei god ordning. På den måten blir det best samsvar mellom lov og føresegner, og ein unngår tolkingsproblem som elles lett kan komme opp.*»

KDDs forslag vil ikke ha økonomiske eller administrative konsekvenser, men forskriften vil heretter inneholde korrekte henvisninger og begreper, og derfor bli enklere å forstå og praktisere.

Gjeldende forskrift er gitt av Kongen i statsråd, og vil bli opphevet ved egen kongelig resolusjon.

Kommunal- og distriktsdepartementets forslag

1. Innledning

Forslaget inneholder utkast til ny forskrift til arveloven §§ 76 annet ledd og § 77 om behandling av dødsbo når avdøde ikke har arvinger og departementets adgang til å fordele formue til nærstående mv.

Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) skal fortsatt ivareta praktiske oppgaver i denne typen saker, også etter at ny lov om arv og dødsboskifte trådte i kraft 1. januar 2021. Det er gitt forskrift av Kongen i statsråd til tidligere arvelov av 1972 om såkalt «herreløs arv». Det vises til forskrift 21. august 2015 nr. 981 om behandling av dødsbo hvor avdøde ikke har arvinger og departementets adgang til å fordele formue til nærstående mv. Som en følge av at tidligere arvelov nå er avløst av en ny arvelov, som også omfatter bestemmelser som tidligere var fastsatt i skifteloven, er det behov for en oppdatering av lovhenvvisninger og uttrykk som er benyttet i forskriften.

2. Gjeldende rett

Arveloven som i hovedsak trådte i kraft 1. januar 2021, fastsetter i § 76 første ledd, at i tilfeller hvor avdøde ikke har arvinger etter loven eller etter testament, skal nettoformuen gå til frivillig virksomhet til fordel for barn og unge. Kultur- og likestillingsdepartementet kan i forskrift gi nærmere regler om ordningen med fordeling av formuen til slik virksomhet. I § 76 annet ledd er det bestemt at KDD i særlige tilfeller og etter søknad kan bestemme at hele eller deler av formuen skal gå til slektninger eller andre som har stått den avdøde nær. KDD kan gi forskrift med nærmere regler om slik fordeling av arven. I § 77 er det videre bestemt at når det er fastslått at den avdøde ikke har arvinger, treffer KDD de avgjørelsene under skiftet som ellers treffes av arvingene, slik som avgjørelser om salg av eiendeler. KDD skal påse at utgiftene til bobehandling og gravferd blir dekket, og at det blir satt av midler til fremtidige

² Det er altså ikke lenger Kongen i statsråd som gir forskrift, men KDD (og KUD).

utgifter til stell av graven. KDD kan i forskrift gi nærmer regler om disse oppgavene, herunder om utpeking av en ansvarlig for graven og bestiller av gravstellet. Forslaget her omfatter utelukkende den myndighet som er lagt til KDD.

3. Litt om ny arvelov

Den nye arveloven viderefører, på de punktene som denne saken gjelder, i all hovedsak tidligere rett. Det er imidlertid enkelte forhold som her gis nærmere omtale.

3.1 For det første er bestemmelsen om adgangen til å fordele avdødes formue til slektninger eller andre som har stått avdøde nær, videreført uendret. Det er sagt om dette i Prop. 107 L (2017-2018) at reglene på dette området nylig er revidert og Justis- og beredskapsdepartementet har ikke foretatt noen ny vurdering av reglene i denne omgang, jf. proposisjonen side 312. Den nylige revisjonen som det er vist til, er endringene i arveloven av 1972 som hadde sin bakgrunn i Prop. 18 L (2014-2015). Da ble §§ 46 og 47 i loven endret, slik at staten ikke lenger skulle være arving i slike saker, men arven skulle fordeles til frivillig virksomhet til fordel for barn og unge. I proposisjonen står det bl.a. følgende på side 35:

«Lovframlegget går vidare ut på at departementet, som etter gjeldande rett, i særlege høve kan avgjere at formuen heilt eller delvis skal fordelast til andre som har stått den avdøde nær, jf. § 46 andre ledd første punktum i lovforslaget. Departementet tar her sikte på å føre vidare ein restriktiv praksis. Etter departementet sitt syn kan det etter ei lovending der formuen skal gå til dei frivillige organisasjonane, vere mindre grunn til å dele ut formuen på dette stadiet av saka enn i dag.»

På side 45 er det uttalt:

«Andre ledd første punktum gir departementet heimel til i særlege høve å bestemme at formuen heilt eller delvis skal gå til slektningar eller andre som har stått arvelataren nær. Departementet ser for seg at praktiseringa bør vere restriktiv. Eit tilfelle der utdeling kan vere aktuelt etter andre ledd, er der den avdøde har utforma eit testament utan å tilfredsstille formkrava, men der det klart går fram kva som var avdøde sin siste vilje. Eit anna tilfelle kan vere der det har vore eit nært forhold mellom den avdøde og ein annan person på grunn av regelmessig forsyting, felles hushald over tid eller ekstraordinær bistand.»

Dette medfører at det nå ikke er grunnlag for å endre bestemmelsene gitt i forskriften om adgangen til å fordele formuen til slektninger eller andre som har stått avdøde nær.

3.2 I den nye arveloven § 77 er ordlyden noe endret ved at begrepet «gravlegat» er erstattet av «midler til fremtidige utgifter til stell av graven». Forskriftshjemmelen er presisert slik at det klargjøres at det også kan gis regler i forskrift om utpeking av en person som skal ha ansvaret for graven og for bestilling av gravstellet.

3.3 Ved ikrafttreddelsen av ny arvelov ble samtidig skifteloven av 1930 opphevet. Den nye loven inneholder regler både om arv og om skifte av dødsbo. Forskriften av 21. august 2015, som er hjemlet i arveloven av 1972, inneholder flere henvisninger til skifteloven. Disse må

oppdateres. Det må i den forbindelse vurderes om nye regler har samme innhold som de tidligere reglene.

3.4 Den nye bestemmelsen i arveloven § 99 a om frist for å overføre landbrukseiendom til ny eier, gjelder både ved privat og offentlig skifte. Bestemmelsen kan også bli aktuell dersom et dødsbo uten arvinger omfatter en landbrukseiendom av tilstrekkelig størrelse. I slike saker kan det bli aktuelt med fristutsettelse, da bobehandlingen i disse sakene enkelte ganger kan ta lang tid.

3.5 De aktuelle paragrafene i tidligere arvelov ga Kongen rett til å fastsette nærmere regler i forskrift. I den nye arveloven er denne retten gitt til departementet. Det tas derfor sikte på at ny forskrift gis av KDD. Tidligere forskrift av 21. august 2015 må oppheves.

4. Nærmere om forslaget

4.1 Generelle momenter

Som omtalt ovenfor vil ny forskrift i all hovedsak videreføre bestemmelsene i tidligere forskrift, men med oppdaterte henvisninger og endrede begreper på enkelte punkter. Justerte bestemmelser om gravstell vil tas inn. Da departementet ikke selv kan utføre praktiske oppgaver knyttet til gravstell, må myndigheten på dette punkt kunne delegeres. Det anses formålstjenlig å omtale de enkelte bestemmelsene relativt grundig.

Disse dødsboene er spesielle ved at alle eiendeler mv. skal avhendes, slik at dødsboet til slutt bare består av en nettoformue. I et bo der det ikke er arvinger, er det ingen som kan kreve naturalutlegg etter arveloven §§ 104 – 108. Det er derfor en forutsetning at bostyrer kan sørge for å realisere boets eiendeler. Det generelle utgangspunktet vil fortsatt være at realiseringen skjer på en best mulig måte for dødsboet. Regelverket må skape åpenhet om prosessene og gi grunnlag for gode rutiner i samhandlingen mellom domstolene og departementet.

Adgangen til å fordele formuen etter avdøde til slektninger eller andre som har stått avdøde nær, videreføres. Det vil fortsatt være nyttig for å forhindre enkelte utilsiktede og mulig uheldige virkninger av lovverket. Avgjørelse om slik fordeling vil være et enkeltvedtak, som kan påklages til Kongen i statsråd. Det vises til arveloven § 76 andre ledd.

4.2 Nærmere om forskriften

Forskriften vil i § 1 regulere departementets oppgaver under bobehandlingen i saker hvor avdøde ikke har arvinger. I § 2 videreføres reglene om fordelingen av formuen helt eller delvis til nærstående mv. Som omtalt ovenfor er det ikke grunnlag for å gjøre endringer i disse reglene. Dette fremgår av lovforarbeidene, og det vises særlig til sitatet fra Prop. 18 L (2014-2015) side 35 og 45. Dødsboet i slike saker skal utelukkende inneholde en nettoformue når boet avsluttes. Dersom det imidlertid blir aktuelt å fordele formuen til nærstående, kan dette omfatte fast eiendom, løsøre og annet. I § 3 fastsettes regler om ikrafttredelse og en overgangsregel mv.

4.3 Nærmere om de enkelte bestemmelsene i forskriften

Til § 1

I § 1 foreslås enkelte bestemmelser om forholdet mellom departementet og tingretten under skiftet hvor avdøde ikke har arvinger. Dette omfatter departementets oppgaver og kompetanse.

Av *første ledd* fremgår det at retten åpner offentlig skifte av eget tiltak. Dette følger av arveloven § 129 første ledd første punktum. Tingretten vil imidlertid som hovedregel bare åpne offentlig skifte der det antas at eiendelene i boet er tilstrekkelig til å dekke skifteomkostningene. Dersom det er tvil om hvem som er rette arvinger eller det ellers er uenighet om vilkårene for å åpne offentlig skifte er oppfylt, kan også tingretten åpne offentlig skifte, jf. § 133 andre ledd. Bestrides det at vilkårene for offentlig skifte er til stede, avgjør retten ved kjennelse om det skal åpnes offentlig skifte.

Etter *andre ledd første punktum* treffer departementet de avgjørelsene under skiftet som ellers treffes av arvingene. Dette fremgår også av arveloven § 77, men gjentas i forskriften for fullstendighetenes skyld. Det presiseres i *andre punktum* at departementet også tar stilling til spørsmål om salg av fast eiendom, løsøre og annet, jf. arvingers rett til å kreve salg i arveloven § 104 andre ledd. I et bo hvor det ikke er arvinger, finnes det ingen som ellers kan representere avdødes formue. Det presiseres derfor i bestemmelsen at departementet, på lik linje med en arving, skal kunne binde retten etter arveloven § 138, jf. *tredje punktum* i forslag til forskrift. Av hensyn til klargjøring omtales booppgjør og bostyrers godtgjørelse i *fjerde punktum*, hvor det vises til arvelovens relevante bestemmelser. I arveloven § 155 er det fastsatt at bostyreren skal utarbeide utkast til booppgjør. Forslag til bostyrers godtgjørelse tas inn i utkastet. Utkastet til booppgjør skal sendes departementet, jf. arveloven § 160, som skal ha minst to ukers frist til å påpeke feil ved utkastet. Booppgjøret, inkludert bostyrers godtgjørelse, fastsettes av retten ved kjennelse. Denne skal straks meddeles departementet, jf. arveloven § 161 første ledd.

Det følger av *tredje ledd* at departementet skal påse at utgiftene til bobehandling og gravferd blir dekket av boets midler. Det skal dessuten settes av midler til fremtidige utgifter til stell av graven. Dette fremgår også av arveloven § 77. I praksis blir det normalt bostyrers plikt å sørge for dette. Plikten i tredje ledd innebærer at departementet skal påse at dette er gjort. I arveloven § 77 tredje punktum er det nå bestemt at departementet i forskrift kan gi nærmere regler om oppgavene etter § 77, herunder om utpeking av en ansvarlig for graven og bestiller av gravstellet. Departementet har ikke et eget apparat som kan utføre de praktiske sidene ved dette. I tillegg vil det her gjerne være viktig å ha kjennskap til lokale forhold. I forskriften fastsettes derfor at i tillegg til at departementet selv kan utføre dette, kan departementet også instruere bostyrer om å utføre praktiske oppgaver med å finne frem til og utpeke en ansvarlig for graven og bestiller av gravstellet.

Til § 2

Bestemmelsen i gjeldende forskrift om fordeling av formuen helt eller delvis til nærstående mv. videreføres i ny forskrift. Bestemmelsen regulerer en begrenset adgang til å dele ut midler til ulike nærstående mv. Hovedregelen er at nettoformuen etter avdøde personer uten arvinger skal fordeles til frivillig virksomhet for barn og unge. Det skal derfor en del til før midlene kan deles ut til et annet formål. Bestemmelsen gir en meget begrenset adgang til en slik utdeling. En utdeling kan bare gjøres «i særlige tilfeller». Dette fremgår også direkte av

arveloven § 76 andre ledd. Det legges til grunn at dagens praksis skal videreføres, da det ikke er grunnlag for å endre dette nå.

I *første ledd* presiseres at departementets myndighet begrenser seg til særlige tilfeller. I tillegg understrekes at slike avgjørelser kan treffes etter søknad. Også dette fremgår direkte av arveloven § 76 andre ledd, men bør gjentas her for sammenhengens skyld. Videre gis departementet myndighet til å sette frist for innsendelse av slik søknad. Disse arvesakene kan enkelte ganger ta lang tid å avslutte, og det anses nødvendig å kunne sette tidsfrister. Dette er ikke blitt mindre viktig etter innføring av en ny § 99 a i arveloven, som inneholder en frist på tre år etter arvelaters død for å overføre enkelte typer landbrukseiendom til ny eier.

I *andre ledd* understrekes at det må ha eksistert et meget nært forhold mellom avdøde og søkeren for at søkeren skal få hele eller deler av avdødes formue. Dette kan ha gitt seg uttrykk i regelmessig økonomisk støtte, som i så fall må ha funnet sted over en lengre periode, ha vært av en viss størrelse og ikke ligge for langt tilbake i tid. I tillegg kan et nært forhold ha omfattet felles bolig over et visst tidsrom. Bestemmelsen er først og fremst rettet inn mot de tilfellene der det foreligger et husstandsfellesskap med en sammenblandet økonomi eller faktisk forsørgelse. Samboere uten rett til arv og uskifte kan omfattes av dette alternativet.

Som tidligere skal også avdødes vilje kunne legges til grunn, jf. *tredje ledd*. Denne må fortsatt klart bekreftes av personer som ikke selv vil kunne nyte godt av en slik fordeling av formuen. Hjemmelen kan brukes til helt eller delvis å reparere et testament eller et tilsvarende uttrykk for den siste vilje, som er satt til side fordi det ikke er gyldig opprettet etter reglene for testament. Det er en forutsetning at avdøde har forsøkt å tilgodese søkeren. Dersom et utkast til testament er av eldre dato og avdøde over relativt lang tid ikke har opprettet et gyldig testament, vil dette normalt tale mot at et utkast kan legges til grunn. Unntak kan imidlertid tenkes der særlige forhold har vært til hinder for en slik opprettelse, f.eks. alderdomssvekkelse eller sykdom. Det må kreves at avdødes vilje er klarlagt slik at det ikke er rimelig tvil knyttet til avdødes ønske om hva som skulle skje med det vedkommende etterlot seg. Forsatt skal også institusjoner og ideelle organisasjoner kunne søke. I disse tilfellene vil avdødes klart beviste vilje være avgjørende. Det er klart fastslått i forskriften at det ikke er tilstrekkelig at avdøde har bodd på institusjonen eller at avdøde har vært medlem av den aktuelle organisasjonen, med mindre avdødes vilje tilsier dette. Dette må også gjelde der avdøde manglet testasjonsevne.

Det følger videre av *fjerde ledd*, at det kan gis en begrenset påskjønnelse til personer som økonomisk og/eller praktisk har bistått avdøde eller som har bistått i forbindelse med begravelsen eller booppgjøret, uten at personen er tilgodesett i testament. Adgangen bør ses i sammenheng med arveloven § 95, og adgangen til å gi en person som har ordnet med begravelsen, eller en annen som har stått den avdøde nær, fullmakt til å disponere over den avdødes eiendeler. Dette gjelder i tilfeller hvor den avdødes brutto eiendeler, etter at begravelsesutgiftene er dekket, må antas å være av liten verdi. Departementet mener at adgangen til å gi påskjønnelser bør slås fast i forskriften. Som i dag skal slike påskjønnelser være av rimelig og begrenset størrelse, men fastsettes etter departementets skjønn. Slike påskjønnelser vil kunne variere ut fra type og omfang av bistanden og varigheten av denne.

Til § 3

Forskriften trer i kraft straks, da ny arvelov allerede er trådt i kraft. Tidligere forskrift av 21. august 2015 nr. 981 må oppheves ved egen kongelig resolusjon. Det fastsettes at for dødsfall som fant sted før 1. september 2015, gjelder forskrift 30. august 1991 nr. 564 om salg av arvemidler og avkall på arv til staten.

Forskrift om behandling av dødsbo når avdøde ikke har arvinger og departementets adgang til å fordele formue til nærstående mv.

Fastsatt av Kommunal- og distriktsdepartementet x. xx 2022 med hjemmel i lov 14. juni 2019 nr. 21 om arv og dødsboskifte (arveloven) § 76 andre ledd og § 77.

§ 1. Departementets oppgaver under bobehandlingen når avdøde ikke har arvinger

I et dødsbo hvor avdøde ikke har arvinger etter loven eller testament, åpner retten offentlig skifte av eget tiltak, jf. arveloven § 129 første ledd eller § 133 der det er tvil om hvem som er rette arvinger i dødsboet.

Departementet treffer de avgjørelser under skiftet som ellers treffes av arvingene. Dette inkluderer også spørsmål om salg av fast eiendom og løsøre, jf. arveloven § 104 annet ledd. Kompetansen til å uttale seg, og retten til å binde retten og bostyrer som følger av arveloven § 138, ligger i disse sakene hos departementet. Booppgjør og bostyrers godtgjørelse fastsettes i samsvar med arveloven, jf. særlig §§ 155, 160 og 161 første ledd.

Departementet skal påse at utgiftene til bobehandling og gravferd blir dekket, og at det blir satt av midler til fremtidige utgifter til stell av graven. Utgiftene dekkes av boets midler. Departementet kan utpeke en ansvarlig for graven og bestiller av gravstellet, og kan også instruere bostyrer om å sørge for dette.

§ 2. Fordeling av formuen helt eller delvis til nærstående mv.

I særlige tilfeller kan departementet bestemme at formuen helt eller delvis skal fordeles til slektinger eller andre som har stått avdøde nær. Slik avgjørelse kan treffes etter søknad. Departementet kan sette frist for innsendelse av slik søknad.

Som hovedregel kan slik avgjørelse bare treffes dersom det over tid har vært et meget nært forhold mellom avdøde og søkeren, f.eks. regelmessig økonomisk støtte, felles bolig eller lignende.

Dersom avdøde selv i en klart bevist form har erklært at vedkommende søker skal ta arv, kan også slik avgjørelse treffes. Det samme gjelder overfor institusjoner eller ideelle organisasjoner, dersom særlige forhold taler for det. Slik avgjørelse kan likevel ikke treffes på det grunnlag at institusjonen har fungert som bopel for avdøde eller avdøde har vært medlem av organisasjonen, med mindre avdødes vilje klart tilsier dette.

Departementet kan bestemme at personer som har bistått avdøde økonomisk eller praktisk, eller har bistått i forbindelse med dødsfallet eller booppjøret, kan gis en begrenset påskjønnelse av boets midler.

§ 3. Ikrafttredelse og overgangsregel mv.

Forskriften trer i kraft straks.

For dødsfall som fant sted før 1. september 2015, gjelder forskrift 30. august 1991 nr. 564 om salg av arvemidler og avkall på arv til staten.